

ПЕДАГАГІЧНЫЯ АСНОВЫ БІБЛІЯТЭЧНАГА АБСЛУГОЎВАННЯ КАРЫСТАЛЬНІКАЎ

Сувязі бібліятэчнай справы з педагогікай вызначыліся на мяжы XIX–XX стст., калі ў тэорыі педагогікі была вылучана дашкольная, школьная і пазашкольная адукацыя. Асноўным сродкам пазашкольнай адукацыі была прызнана самаадукацыя, адным з цэнтраў – бібліятэка. У Беларусі шырокае распаўсюджанне атрымалі бібліятэкі, створаныя пры розных педагогічна-адукацыйных аб'яднаннях – Гродзенскім педагогічным таварыстве, Слоніўскім таварыстве па распаўсюджанні асветы сярод жыхароў г. Слоніма і яго павета (1907), Слуцкім таварыстве адукацыі (1909), Таварыстве Полацкай бібліятэкі (1912), Віцебскім таварыстве адукацыі (1913) [1]. Менавіта пры гэтых таварыствах бібліятэкары набывалі першы педагогічны вопыт па абслугоўванні чытачоў. Галоўнай мэтай дзейнасці бібліятэк была ліквідацыя непісьменнасці грамадзян Беларусі (50% насельніцтва было непісьменным), развіццё беларускамоўнай адукацыі, выхаванне ў дзяцей і моладзі высокіх грамадскіх і эстэтычных ідэалаў.

Характэрны вопыт работы бібліятэкі пры Гродзенскім педагогічным таварыстве. Разам з настаўнікамі бібліятэкары праводзілі педагогічныя чытанні, актыўна ўдзельнічалі ў выданні часопіса «Педагогічная справа» (вышла 13 нумароў), мясцовай газеты «Наша раніца», вялі гурткі для непісьменных.

Перспектыўнымі формамі дзейнасці бібліятэк па абслугоўванні карыстальнікаў лічыліся гучныя чытанкі літаратуры педагогічнага напрамку, выкарыстанне, у прыватнасці, распрацовак перадавых педагогаў і асветнікаў Беларусі Д. А. Сцяпуры, К. І. Ціхамірава, Ф. А. Кудрынскага, Е. Р. Раманава; абмеркаванні твораў беларускіх пісьменнікаў, лекцыі, вечарыны сямейнага чытання [2; 3].

Амаль у гэты ж час расійскім вучоным Б. П. Гушчыным быў прапанаваны тэрмін «бібліятэчная педагогіка» (Библиотекарь. – 1915. – № 3-4). Д. А. Баліка абгрунтаваў паняцце «кіраўніцтва чытаннем» як пастулат бібліятэчнай педагогікі [4]. Ён лічыў, што методыка чытання ўяўляе сабой «бібліятэчную дыдактыку», якая ўключае парады чытачу, метады арганізацыі работы з кнігай, прапанаваў ужываць прамыя і ўскосныя формы ўздзеяння на чытача, пастаянныя і кароткачасовыя, асобую ўвагу надаваў

бібліятэчным урокам, сістэматычнаму навучанню навыкам работы з кнігай. Д. А. Баліка акцэнтаваў увагу на асобе бібліятэкара, які павінен валодаць педагагічнымі метадамі «планава арганізаванага» выхавання, прыёмамі непрыкметнага кіраўніцтва чытаннем.

Такая канцэпцыя дазваляла не толькі творча абапірацца на прынцыпы і метады педагогікі, але і тэарэтычна распрацоўваць педагагічныя аспекты бібліятэчнай работы. Кіраўніцтва чытаннем дзяцей справядліва лічылася часткаю педагогікі дзіцячага чытання.

Праз пэўны час адбылася падмена бібліятэчнай педагогікі тэорыяй кіраўніцтва чытаннем, якое трактуецца як «мэтана-кіраванае ўздзеянне на змест і характар чытання з дапамогаю розных формаў і метадаў дзейнасці бібліятэк» [5, с.900].

З умацаваннем жорсткага агітацыйна-прапагандысцкага, дыктатарскага рэжыму быў сфармуляваны прынцып партыйнасці бібліятэчнай дзейнасці, цалкам распаўсюджаны на кіраўніцтва чытаннем, якое стала часткаю ідэалагічнай работы партыі і спалучалася з партыйнай прапагандай. Да 70-х гг. мінулага стагоддзя аб'ектам уплыву ў гэтым працэсе з'яўляўся толькі чытач, развіццё і інфармацыйны патэнцыял якога, яго карэкціруючае ўздзеянне на сістэму бібліятэчнага абслугоўвання амаль не ўлічваліся. Па гэтай прычыне ў 30-я гг. прынцыпы педагогікі ў асноўным выкарыстоўваліся для распрацоўкі аўтарытарнага з боку бібліятэкара працэсу кіраўніцтва чытаннем.

У ходзе дэмакратызацыі грамадства, з адыходам у мінулае ідэалагізацыі бібліятэчнай дзейнасці і ліквідацыяй ідэалагічнай афарбоўкі бібліятэказнаўства як навукі з іншых пазіцый і на новым этапе распрацоўваецца бібліятэчная педагогіка. У Бібліятэчнай энцыклапедыі яна вызначаецца як «міждысцыплінарны раздзел бібліятэказнаўства, які фарміруецца на падставе яго сінтэзу з педагогікай. Прадметам бібліятэчнай педагогікі з'яўляюцца педагагічныя аспекты бібліятэчнай дзейнасці» [5, с.175].

Уплыў педагагічнай навукі асабліва яскрава праяўляецца ў сферы інфармацыйна-бібліятэчнага абслугоўвання карыстальнікаў. Адзначым некаторыя, на наш погляд, напрамкі ўзаемадзеяння і інтэграцыі.

Сярод шматлікіх функцый бібліятэчнага абслугоўвання: сацыяльных (светаўспрымальных, інфармацыйных, культурна-асветніцкіх), псіхалагічных (каштоўнасна-арыентацыйных, пазнавальна-камунікатыўных, эмацыянальна-кампенсатарных, рэкрэацыйных, эстэтычных, рэфлексійных) – значнае месца

займаюць педагогічныя – адукацыйныя і самаадукацыйныя, выхаваўчыя і самавыхаваўчыя, навучальныя і саманавучальныя, развіваючыя.

Рэалізацыя педагогічных функцый у практычнай дзейнасці бібліятэк садзейнічае дасягненню вынікаў у інфармацыйнай сацыялізацыі, што ўяўляецца асабліва важным у кантэксце жыццяздольнасці асобы. Такім чынам, сацыялізуючая функцыя бібліятэк рэалізуецца ў значнай ступені праз педагогічныя функцыі ў бібліятэчным абслугоўванні як сацыяпедагогічнай сістэме.

Кіраўніцтва чытаннем на пэўны час з'яўлялася дыктатам над чытачом і ў прафесійнай супольнасці папулярнасцю не карысталася.

На сучасны момант практыка кіраўніцтва чытаннем распаўсюджваецца ў першую чаргу на дзяцей, падлеткаў, моладзь; пры гэтым выкарыстоўваюцца тыя метадычныя парады, на якія ў свой час засяроджвалі ўвагу вялікія асветнікі і бібліятэказнаўцы М. А. Рубакін, Л. Б. Хаўкіна, Е. М. Мядынскі і інш.

Тэорыя кіраўніцтва чытаннем утрымлівае розныя канцэптальныя асновы, якія абапіраюцца на педагогічную навуку, а менавіта:

- з'яўляецца галоўнай канцэпцыяй бібліятэказнаўства, што мае агульнае педагогічнае значэнне;

- інтэгруе бібліятэчную і педагогічную справу ў даследаваннях праблем чытання і чытачоў;

- ляжыць у аснове распрацоўкі канцэпцыі педагогікі чытання, вынікам якога з'яўляецца выхаванне і адукацыя карыстальнікаў;

- абгрунтоўвае прыкладное прымяненне педагогічных прынцыпаў дыдактыкі;

- трактуе ідэю аб самаўпраўленні ў чытанні як прынцыпе комплекснасці праз педагогічнае ўздзеянне і сістэму кампанентаў кіраўніцтва чытаннем.

Бібліятэчная педагогіка, як складальнік бібліятэказнаўства, мае на мэце тэарэтычнае абгрунтаванне ўсіх педагогічных аспектаў бібліятэчнай дзейнасці, якія не абмяжоўваюцца толькі кіраўніцтвам чытання, хоць менавіта ў ім найбольш яскрава праяўляецца педагогічная сутнасць бібліятэчнага абслугоўвання карыстальнікаў.

Інтэграцыя бібліятэказнаўства і педагогікі знаходзіць адлюстраванне і ў выхаванні інфармацыйнай культуры грамадзян, культуры чытання ў шырокім сэнсе і разуменні, што з'яўляецца

адной з галоўных задач бібліятэчнай работы на сучасным этапе, а па сутнасці – педагагічнай праблемай.

Аналіз рэчаіснасці дае права канстатаваць наступнае. Выкарыстоўваючы метады і прыёмы педагогікі пры абслугоўванні карыстальнікаў бібліятэказнаўства базіруецца на законах дыдактыкі і залежыць ад мэты іх выкарыстання (развіццё чытацкіх інтарэсаў, фарміраванне і павышэнне інфармацыйнай культуры, выкарыстанне бібліятэчна-інфармацыйных рэсурсаў у пэўнай сістэме і паслядоўнасці і інш.).

Асабліва яскрава бібліятэчная педагогіка выкарыстоўваецца ў дзіцячых, публічных бібліятэках, бібліятэках агульнаадукацыйных устаноў.

У Расіі існуюць педагагічныя бібліятэкі як спецыялізаваныя галіновыя бібліятэкі, якія здзяйсняюць бібліятэчна-інфармацыйнае абслугоўванне педагогаў і навучэнцаў педагагічных вучэбных устаноў.

У Рэспубліцы Беларусь метадычную місію выконвае Навукова-педагагічная бібліятэка ўстановы «Галоўны інфармацыйна-аналітычны цэнтр Міністэрства адукацыі РБ».

Гістарычны аспект праблемы і сучаснасць сведчаць аб значным станоўчым уплыве педагагічнай навукі на абслугоўванне карыстальнікаў бібліятэкі. Мяркуецца, што ўзаемасувязь і інтэграцыя навук будучы спрыяць новым здабыткам і перспектывам з улікам развіцця і выкарыстання інавацыйных камп'ютарных і сацыяльных тэхналогій.

1. Бацяеў, В. Ф. Узнікненне і развіццё беларускіх асветніцкіх грамадскіх аб'яднанняў у першыя дзесяцігоддзі ХХ стагоддзя / В. Ф. Бацяеў // Адукацыя і выхаванне. – 2004. – № 4. – С. 45–50.

3. Дзямешка, Л. А. Культурна-асветніцкая і адукацыйная дзейнасць бібліятэк Беларусі / Л. А. Дзямешка // Научные труды Респ. ин-та высшей школы. Исторические и психолого-педагогические науки: в 2 ч. – Минск: РИВШ, 2008. – Ч. 1. – С. 85–95.

2. Дзямешка, Л. А. Бібліятэчнае абслугоўванне карыстальнікаў у гістарычным аспекце / Л. А. Дзямешка // Веснік Бел. дзярж. ін-та праблем культуры. – 2005. – № 1 (3-4). – С. 135–143.

4. Балика, Д. А. Библиотека в свете современной педагогики / Д. А. Балика // Библиотека: сб. ст. – М.; Л., 1927. – С. 16–39.

5. Библиотечная энциклопедия. – М.: Пашков дом, 2007. – 1020 с.